Samling af Afgørelser

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT
M. CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA
fremsat den 8. juli 2021 [1]

Sag C-289/20

IB
mod
FA

(anmodning om præjudiciel afgørelse indgivet af Cour d'appel de Paris (appeldomstol i Paris, Frankrig))

»Præjudiciel forelæggelse – et område med frihed, sikkerhed og retfærdighed – retternes internationale kompetence, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser i ægteskabssager – forordning (EF) nr. 2201/2003 – begrebet sædvanligt opholdssted«

1. I slutningen af det 20. århundrede tog Den Europæiske Union i forbindelse med det retlige samarbejde i civile sager, først ved Maastrichttraktaten [2] og efterfølgende ved Amsterdamtraktaten [3], fat om problemerne i familieretten med hensyn til integration.

2. For så vidt angår retternes kompetence i ægteskabssager blev der først udarbejdet en konvention, der ikke trådte i kraft [4], som blev efterfulgt af forordning (EF) nr. 1347/2000 [5], der blev ophævet ved forordning (EF) nr. 2201/2003 [6], som er den gældende retsakt [7].

3. Domstolen har fortolket artikel 3 i forordning nr. 2201/2003 i forbindelse med en række præjudicielle forelæggelser [8]. Medmindre jeg tager fejl, omhandler ingen af disse de konsekvenser, som en fortolkning, hvorefter en af ægtefællerne (eller begge) har to eller flere »sædvanlige opholdssteder«, kan medføre.

1 Originalsprog: spansk.

2 Traktaten om Den Europæiske Union (EFT 1992, C 191, s. 1), navnlig artikel K.3, sammenholdt med artikel K.1.

3 Traktaten om oprettelse af Det Europæiske Fællesskab (konsolideret udgave Amsterdam) (EFT 1997, C 340, s. 173), navnlig artikel 61.

4 Konvention af 28.5.1998 om kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser i ægteskabssager (EFT 1998, C 221, s. 1, herefter »konventionen af 1998«).

5 Rådets forordning af 29.5.2000 om kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser i ægteskabssager samt i sager vedrørende forældremyndighed over ægtefællernes fælles børn (EFT 2000, L 150, s. 19).

6 Rådets forordning af 27.11.2003 om kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser i ægteskabssager og i sager vedrørende forældreansvar og om ophævelse af forordning (EF) nr. 1347/2000 (EUT 2003, L 338, s. 1).

7 Med hensyn til denne retsakts gyldighed, jf. punkt 27 i dette forslag til afgørelse.

8 F.eks. i forbindelse med en ægtefælles dobbelte statsborgerskab. Dom af 16.7.2009, Hadadi (C-168/08, EU:C:2009:474, herefter »Hadadi-dommen«).

4. Denne præjudicielle forelæggelse giver således Domstolen lejlighed til at behandle et spørgsmål, der er blevet rejst på andre områder[9], men endnu ikke er blevet besvaret inden for dette. Svaret kræver indledningsvis en afgrænsning af begrebet »sædvanligt opholdssted«, når dette begreb anvendes som kriterium for fastlæggelsen af den internationale kompetence i sager om skilsmisse, separation eller omstødelse af ægteskab.

I. Retsforskrifter. Forordning nr. 2201/2003

5. Første betragtning har følgende ordlyd:

»Det Europæiske Fællesskab har sat sig som mål at skabe et område med frihed, sikkerhed og retfærdighed, hvor der er fri bevægelighed for personer. Med henblik herpå skal Fællesskabet bl.a. vedtage de foranstaltninger vedrørende samarbejde om civilretlige spørgsmål, der er nødvendige for det indre markeds funktion.«

6. Ottende betragtning lyder således:

»For så vidt angår retsafgørelser vedrørende skilsmisse, separation og omstødelse af ægteskab bør denne forordning kun vedrøre opløsningen af ægteskabelige forbindelser og følgelig ikke vedrøre spørgsmål såsom skilsmissegrunde og ægteskabets formueretlige virkninger eller andre accessoriske spørgsmål.«

7. Artikel 3 bestemmer:

»1. Kompetencen til at træffe afgørelse om spørgsmål vedrørende skilsmisse, separation og omstødelse af ægteskab ligger hos retterne i den medlemsstat:

a) på hvis område

   – ægtefællerne har deres sædvanlige opholdssted, eller

   – ægtefællerne havde deres sidste sædvanlige opholdssted, for så vidt en af dem stadig opholder sig dér, eller

   – sagsøgte har sit sædvanlige opholdssted, eller

   – en af ægtefællerne, i tilfælde af fælles begæring, har sit sædvanlige opholdssted, eller

   – sagsøgeren har sit sædvanlige opholdssted, hvis vedkommende har opholdt sig dér i mindst et år umiddelbart forud for indgivelsen af begæringen, eller

   – sagsøgeren har sit sædvanlige opholdssted, hvis vedkommende har opholdt sig dér i mindst seks måneder umiddelbart forud for indgivelsen af begæringen og er statsborger i den pågældende medlemsstat eller, for så vidt angår Det Forenede Kongerige og Irland, har »domicil« dér

[9] På området for arvesager, dom af 16.7.2020, E.E. (Retslig kompetence og den lovgivning, der finder anvendelse på arv) (C-80/19, EU:C:2020:569, herefter »E.E-dommen (Retslig kompetence og den lovgivning, der finder anvendelse på arv)«).

b) hvis nationalitet begge ægtefæller har, eller, for så vidt angår Det Forenede Kongerige og Irland, hvor begge ægtefæller har »domicil«.

[…]«

II. De faktiske omstændigheder, retsforhandlingerne og de præjudicielle spørgsmål

8. FA, der er irsk statsborger, og IB, der er fransk statsborger, indgik ægteskab i 1994 i Irland. Parret har tre børn, der nu er myndige.

9. Den 28. december 2018 indgav IB en begæring om skilsmisse til tribunal de grande instance de Paris (retten i første instans i Paris).

10. Ved kendelse af 11. juli 2019 fastslog juge aux affaires familiales du tribunal de grande instance de Paris (afdelingen for familieret ved retten i første instans i Paris), at de franske retter ikke har kompetence til at træffe afgørelse om ægtefællernes skilsmisse. Retten støttede sin kendelse på følgende faktiske omstændigheder:

– Familiens bolig var beliggende i Irland, hvor familien i 1999 flyttede til og købte en fast ejendom, som udgjorde ægtefællernes fælles bolig, og børnene boede og studerede desuden også i Irland.

– Ægtefællerne var ikke blevet separeret, og der var intet frembragt, der gjorde det muligt at fastslå, at ægtefællerne havde haft et fælles ønske om at flytte deres bolig til Frankrig.

– Der forelå imidlertid en række oplysninger, der indikerede, at IB havde en personlig og familiemæssig tilknytning til Irland, hvortil han vendte tilbage hver weekend for at være sammen med sin ægtefælle og sine børn og for regelmæssigt at udøve sportslige og rekreative aktiviteter.

– I seks måneder forud for indgivelsen af begæringen (dvs. efter den 27.6.2018) skete der ingen ændringer i den levevis, som IB havde ført i tiden forinden, der kunne gøre det muligt at udlede, at han havde opgivet sin bopæl i Irland. Han fortsatte derimod med at føre det samme familieliv i Irland indtil juleferien 2018, som han tilbragte sammen med sin hustru og sine børn i familiens bolig.

– Den omstændighed, at IB har denne tilknytning til Irland, udelukker ikke, at han kan have en tilknytning til Frankrig, hvor han siden 2017 har rejst til hver uge for at arbejde. IB har faktisk to opholdssteder, nemlig et opholdssted, når han i løbet af ugen af arbejdsmæssige grunde er i Paris, og et andet opholdssted, når han resten af tiden er hos sin ægtefælle og sine børn i Irland.

11. IB iværksatte appel til prøvelse af kendelsen fra retten i første instans ved cour d'appel de Paris (appeldomstol i Paris, Frankrig), hvori vedkommende nedlagde påstand om, at det fastslås, at de franske retter har stedlig kompetence til at træffe afgørelse om ægtefællernes skilsmisse. IB anfægtede navnlig, at han ikke skulle have til hensigt at oprette og »stabilisere det varige eller sædvanlige midtpunkt for sine interesser« i Frankrig.

12. FA har nedlagt påstand om stadfæstelse af den appellerede kendelse.

13. Ifølge cour d'appel de Paris (appeldomstol i Paris, Frankrig) havde IB i det mindste seks måneder før, der blev indgivet begæring om skilsmisse, etableret et stabilt og varigt opholdssted i Frankrig, uden dog at have opgivet sit opholdssted i Irland, hvortil han bevarede et familiemæssigt tilhørsforhold, og hvor han af personlige årsager rejste til lige så ofte som tidligere.

14. Den nævnte ret er således af den opfattelse, at IB i Frankrig har et opholdssted, der er kendetegnet ved en sådan stabilitet og varighed, at det skal anses for et sædvanligt opholdssted, og at IB på samme tid har et opholdssted i Irland, som har de samme kendetegn.

15. På denne baggrund har førnævnte ret udledt, at både de franske retter og de irske retter i henhold til artikel 3, stk. 1, litra a), femte og sjette led, i forordning nr. 2201/2003 kan have kompetence til at træffe afgørelse om skilsmissen.

16. I denne situation kræves der efter rettens opfattelse en fortolkning af begrebet »sædvanligt opholdssted«, og derfor har retten forelagt Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»Når det som i det foreliggende tilfælde af de faktiske omstændigheder fremgår, at en af ægtefællerne tilbringer sit liv i to medlemsstater, kan den pågældende da anses for at have sit sædvanlige opholdssted, som omhandlet i artikel 3 i forordning nr. 2201/2003 og i forbindelse med anvendelsen af denne artikel, i to medlemsstater, således at retterne i begge medlemsstater har kompetence til at træffe afgørelse om skilsmissen, hvis betingelserne i denne artikel er opfyldt i disse to medlemsstater?«

III. Retsforhandlingerne for Domstolen

17. Forelæggelsesafgørelsen indgik til Domstolen den 30. juni 2020.

18. Der er afgivet indlæg af FA, den tyske og den franske regering, Irland, den portugisiske regering og Europa-Kommissionen.

19. Den 17. februar 2021 fremsatte IB en begrundet anmodning om afholdelse af et retsmøde. IB accepterede imidlertid, at retsmødet, set i lyset af sundhedskrisen, blev erstattet af skriftlige indlæg. Ud over IB har den franske regering og Irland samt Kommissionen afgivet skriftlige indlæg som erstatning for retsmødet.

IV. Bedømmelse

A. Indledende bemærkninger

20. Det præjudicielle spørgsmål har lagt til grund, at en person »tilbringer sit liv i to medlemsstater« [10]. Den forelæggende ret ønsker oplyst, hvordan dette forhold påvirker afgørelsen af, hvilken ret der har kompetence til at træffe afgørelse om en begæring om skilsmisse.

[10] En sociologisk undersøgelse ville sandsynligvis vise en stigning på nuværende tidspunkt i antallet af sager, hvor en person (eller begge ægtefæller) befinder sig i denne situation.

21. Svaret kræver, at der tages stilling til, hvad der skal forstås ved en voksens »sædvanlige opholdssted« som omhandlet i artikel 3, stk. 1, litra a), i forordning nr. 2201/2003. Hvis det fastslås, at IB *kan* have sit sædvanlige opholdssted, i denne bestemmelses forstand, i to medlemsstater, må det afgøres, om retterne i begge medlemsstater har kompetence til at træffe afgørelse om skilsmissen.

22. Med henblik på en bedre forståelse af den gældende bestemmelse vil jeg først og fremmest henvise til dens forgængere.

23. Forordning nr. 2201/2003 omhandler international kompetence i ægteskabssager og i sager vedrørende forældreansvar og anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser samt samarbejde mellem myndigheder i alle Den Europæiske Unions medlemsstater, med undtagelse af Danmark.

24. Der er ikke tale om den første retsakt på området. I 1998 blev der som nævnt indgået en konvention om de samme aspekter (som imidlertid var mere begrænset med hensyn til forældreansvar). Konventionen var ledsaget af en forklarende rapport, der redegør for begrundelsen for dens regler [11].

25. Konventionen af 1998 trådte ikke i kraft. Da Fællesskabet kort herefter fik kompetence på området for civilretligt samarbejde, blev konventionens indhold indarbejdet i forordning nr. 1347/2000, hvis sjette betragtning henviser til kontinuiteten mellem retsakter.

26. Tre år senere erstattede forordning nr. 2201/2003 forordning nr. 1347/2000 og udvidede anvendelsesområdet til at omfatte sager og afgørelser om forældreansvar, der ikke havde tilknytning til ægteskabssager. Derimod bevarede førstnævnte sidstnævntes regler om retternes internationale kompetence i sager om skilsmisse, separation eller omstødelse af ægteskab.

27. Anvendelsesperioden for forordning nr. 2201/2003 udløber den 1. august 2022, eftersom forordning (EU) 2019/1111 [12], der har til formål at tage hånd om manglerne ved anvendelsen af førstnævnte forordning med hensyn til sager, hvor børn er involveret, blev vedtaget den 25. juni 2019. Reglerne for retternes internationale kompetence i forbindelse med ægteskabelige kriser bliver ikke ændret.

28. Den omstændighed, at kompetencereglerne med hensyn til sager om skilsmisse, separation eller omstødelse af ægteskab er identiske i de efterfølgende retsakter, sammenholdt med den manglende forklaring af disse i forordning nr. 2201/2003, bevirker, at de forudgående retsakter (og i forlængelse heraf, navnlig Borrás-rapporten) er det centrale, men ikke det eneste element med henblik på forståelsen af begrebet »sædvanligt opholdssted« i den nævnte forordnings artikel 3 [13].

[11] Forklarende rapport til konventionen udarbejdet på grundlag af artikel K.3 i traktaten om Den Europæiske Union, om kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser i ægteskabssager (EFT 1998, C 221, s. 27, herefter »Borrás-rapporten«). Rapporten blev godkendt af Rådet den 28.5.1998.

[12] Rådets forordning om kompetence, anerkendelse og fuldbyrdelse af afgørelser i ægteskabssager og i sager vedrørende forældreansvar og om internationale børnebortførelser (omarbejdning) (EUT 2019, L 178, s. 1). Med forbehold af overgangsbestemmelserne i artikel 100 ophæver ovennævnte forordning den gældende forordning fra den 1.8.2022, jf. artikel 104.

[13] Jf. sjette betragtning til forordning nr. 1347/2000 og tredje betragtning til forordning nr. 2201/2003. I dom af 29.11.2007, Sundelind Lopez (C-68/07, EU:C:2007:740, herefter »Sundelind Lopez-dommen«, præmis 26), anvendes betragtningerne til førstnævnte forordning til at fortolke artikel 3 i den gældende forordning. Der henvises ofte til Borrás-rapporten som støtte for fortolkningen af den gældende forordning i generaladvokaternes forslag til afgørelse: jf. generaladvokat Sharpstons forslag til afgørelse Purrucker (C-256/09, EU:C:2010:296, punkt 13, 84, 85 og 86), generaladvokat Kokotts forslag til afgørelse Hadadi (C-168/08, EU:C:2009:152, punkt 37, 57 og 58), generaladvokat Bots forslag til afgørelse Liberato (C-386/17, EU:C:2018:670, punkt 55 og 69) eller generaladvokat Saugmandsgaard Øes forslag til afgørelse UD (C-393/18 PPU, EU:C:2018:749, punkt 28).

B. Det »sædvanlige opholdssted« i henhold til artikel 3 i forordning nr. 2201/2003

29. Artikel 3 i forordning nr. 2201/2003 indgår i en retsakt, der inden for sit eget område har til formål at sikre den frie bevægelighed for personer i det europæiske område med frihed, sikkerhed og retfærdighed [14].

30. En korrekt forståelse af den frie bevægelighed kræver, at medlemsstaterne afholder sig fra såvel at indføre direkte begrænsninger for dens udøvelse som at skabe hindringer, der indirekte har en lignende afskrækkende virkning.

31. Forskellene mellem medlemsstaterne inden for familieretten eller de vanskeligheder, som en person, der ønsker sin civilstatus anerkendt uden for den medlemsstat, hvor denne status er blevet opnået, oplever, kan medføre en sådan afskrækkende virkning.

32. EU-lovgiver, som var bekendt med disse omstændigheder, indførte en fælles lovgivningsramme for at fremme adgangen til medlemsstaternes domstole i sager om skilsmisse, separation eller omstødelse af ægteskab, der omfatter et udenlandsk element, samt med henblik på gensidig anerkendelse af de afgørelser, der træffes [15].

33. Artikel 3, stk. 1, litra a), i forordning nr. 2201/2003 nævner gentagne gange en eller begge ægtefællers sædvanlige opholdssted med henblik på at præcisere, hvilke retter der har kompetence til at træffe afgørelse i sådanne sager.

1. En selvstændig fortolkning

a) Indfaldsvinkel til begrebet sædvanligt opholdssted i andre lovgivningstekster

1) Generelt

34. Flere EU-retsakter vedrørende det retlige samarbejde i familieretlige sager anvender ligesom visse internationale multilaterale konventioner [16] den eller de interesserede parters sædvanlige opholdssted som et kriterium til at fastlægge den internationale kompetence (direkte eller i forbindelse med anerkendelse af afgørelser) og tilknytningen med henblik på lovvalg [17].

[14] Dom af 13.10.2016, Mikołajczyk (C-294/15, EU:C:2016:772, præmis 33): »[…] forordning nr. 2201/2003, som det fremgår af dens første betragtning, bidrager til at skabe et område med frihed, sikkerhed og retfærdighed, hvor der er fri bevægelighed for personer«.

[15] Fjerde betragtning til forordning nr. 1347/2000.

[16] F.eks. konventionen om myndighedernes kompetence og lovvalget i sager vedrørende beskyttelse af mindreårige, udfærdiget i Haag den 5.10.1961, konventionen om anerkendelse af skilsmisser og separationer, udfærdiget i Haag den 1.6.1970, konventionen om kompetence, lovvalg, anerkendelse, fuldbyrdelse og samarbejde vedrørende forældreansvar og foranstaltninger til beskyttelse af børn, udfærdiget i Haag den 19.10.1996, eller den europæiske konvention om anerkendelse og fuldbyrdelse af afgørelser om forældremyndighed, udfærdiget i Luxembourg den 20.5.1980.

[17] Traditionelle kriterier, som f.eks. statsborgerskab eller bopæl, som tidligere havde forrang som et udtryk for en tilknytning mellem en person og et retssystem, opgives eller træder i baggrunden.

35. Det sædvanlige opholdssted er også et hyppigt anvendt kriterium inden for andre områder af EU-retten [18] og i internationale konventioner [19]. Et fælles træk ved de respektive tekster er, at de som regel hverken definerer det nævnte begreb eller henviser til medlemsstaternes (eller de kontraherende staters) lovgivninger med henblik på dets fortolkning [20].

36. I daglig sprogbrug betyder udtrykket »sædvanligt opholdssted« et regelmæssigt eller fast ophold på et bestemt sted. Udtrykkets anvendelse i retlig henseende kræver imidlertid noget mere end en fortolkning, der er begrænset til ordenes almindelige betydning [21].

37. Betragtningerne, de forklarende rapporter, forarbejderne og Domstolens praksis viser en tendens til at sidestille det sædvanlige opholdssted med en persons »midtpunkt for interesser«. For at identificere dette midtpunkt anvendes i teorien en række særlige *tilknytningsmomenter* og i praksis en vurdering af disse momenter set i lyset af omstændighederne i den konkrete sag [22].

38. Karakteren af interesserne samt de relevante aspekter og indicier (nærmere bestemt *tilknytningsmomenterne*), der er afgørende for fastlæggelsen af en persons sædvanlige opholdssted, afhænger af konteksten af den bestemmelse, der indeholder dette kompetencekriterium. Der må ligeledes tages højde for formålet med denne bestemmelse samt for den helhed af retsregler, som den indgår i.

39. Inden for rammerne af forordning nr. 2201/2003 er begrebet sædvanligt opholdssted og dets fortolkning selvstændige størrelser, således som Domstolen gentagne gange har fastslået [23]. Konteksten af og formålet med denne forordnings bestemmelser fastsætter således grænserne for anvendelsen af analogier og for overførsler mellem juridiske områder [24].

[18] Jf. f.eks. Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 883/2004 af 29.4.2004 om koordinering af de sociale sikringsordninger (EUT 2004, L 166, s. 1), som anvender begrebet »bopæl«. Artikel 1, litra j), i denne forordning præciserer, at der er tale om »det sted, hvor en person har sit sædvanlige opholdssted«. Dom af 5.6.2014, I (C-255/13, EU:C:2014:1291), sondrer mellem begreberne »bopæl« og »ophold« i denne forbindelse.

[19] F.eks. Europarådets konvention til forebyggelse og bekæmpelse af vold mod kvinder og vold i hjemmet, udfærdiget i Istanbul den 11.5.2011 (artikel 44).

[20] Denne manglende definition skyldes et ønske om ikke at påvirke andre tekster, der anvender det samme begreb, jf. P. Lagarde, *Forklarende rapport om konventionen om kompetence, lovvalg, anerkendelse, fuldbyrdelse og samarbejde vedrørende forældreansvar og foranstaltninger til beskyttelse af børn, udfærdiget i Haag den 19.10.1996*, i *Actes et documents de la Dix-huitième session de la Conférence de La Haye de droit international privé*, 1996, bind II, s. 552, punkt 40.

[21] Jf. i samme retning generaladvokat Kokotts forslag til afgørelse A (C-523/07, EU:C:2009:39, punkt 15), i forbindelse med det sædvanlige opholdssted i artikel 8 i forordning nr. 2201/2003.

[22] Det tilkommer naturligvis de nationale retter at foretage denne vurdering i hvert enkelt tilfælde. Da der er tale om en specifik vurdering, »[…] skal [man] […] være tilbageholdende med at overføre de oplysninger, der er givet i forbindelse med en sag, til andre sager«. Dom af 28.6.2018, HR (C-512/17, EU:C:2018:513, herefter »HR-dommen«, præmis 54).

[23] Ibidem, præmis 40: »Da […] forordning [nr. 2201/2003] ikke indeholder en definition af begrebet […] »sædvanlige opholdssted« eller en henvisning til medlemsstaternes lovgivning i denne henseende, har Domstolen gentagne gange fastslået, at der er tale om et selvstændigt EU-retligt begreb, der skal fortolkes under hensyntagen til konteksten af de bestemmelser, der henviser til dette begreb, og formålene med forordning[en] […]«. Med hensyn til konventioner foretrækkes ligeledes en selvstændig fortolkning; jf. punkt 35 og fodnote 20 i dette forslag til afgørelse.

[24] Jeg tilslutter mig således ikke den franske regerings anbringende, hvorefter *selve begrebet* sædvanligt opholdssted i denne og andre forordninger (navnlig Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) nr. 650/2012 af 4.7.2012 om kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser vedrørende arv, og om accept og fuldbyrdelse af officielt bekræftede dokumenter vedrørende arv og om indførelse af et europæisk arvebevis (EUT 2012, L 201, s. 107)) bør være et fælles begreb.

2) Andre områder af det retlige samarbejde i civile sager

i) Barnets sædvanlige opholdssted

40. For så vidt angår barnets sædvanlige opholdssted i sager vedrørende forældreansvar har Domstolen sidestillet dette sted med midtpunktet for barnets livsinteresser, som anerkendes gennem en række indicier:

– der udvælges på grundlag af deres egnethed i forhold til eller overensstemmelse med konteksten af den bestemmelse, som kriteriet indgår i [25], og formålene med forordning nr. 2201/2003, under hensyntagen til barnets bedste [26] og

– som anvendes (og vurderes) ud fra de samlede faktiske omstændigheder, der er særlige for den konkrete sag [27].

41. Domstolen har imidlertid afvist uden videre at vedtage definitioner eller fortolkninger af det pågældende begreb inden for andre områder af EU-retten (navnlig på området for social sikring og tjenestemænd). Netop fordi konteksten er en anden, kan disse definitioner eller fortolkninger »ikke overføres direkte til sager, hvor børns sædvanlige opholdssted skal fastlægges i henhold til […] artikel 8, stk. 1[, i forordning nr. 2201/2003]« [28].

ii) Den afdødes sædvanlige opholdssted

42. Denne tilgang finder tilsvarende anvendelse i forbindelse med fastlæggelsen af den afdødes sædvanlige opholdssted i henhold til forordning (EU) nr. 650/2012 [29].

43. I betragtningerne til sidstnævnte forordning henvises der til dette opholdssted som »centret for den [afdødes] families livsudfoldelse og den [afdødes] sociale liv«, som foreslås identificeret gennem »en samlet vurdering af afdødes livsomstændigheder i årene forud for dødsfaldet og på dødstidspunktet under hensyn til alle relevante, faktiske forhold, især varigheden og lovligheden af afdødes tilstedeværelse i den pågældende stat samt vilkårene og baggrunden for denne tilstedeværelse«. Det således fastlagte sædvanlige opholdssted »bør vise en nær og stabil tilknytning til den pågældende stat under hensyntagen til denne forordnings specifikke mål« [30].

[25] Relevante bestemmelser er bestemmelser, der henviser til det sædvanlige opholdssted som et kompetencekriterium samt til artikel 11 i forordning nr. 2201/2003 vedrørende ulovlig fjernelse. Jf. HR-dommen med hensyn til det første aspekt og dom af 8.6.2017, OL (C-111/17 PPU, EU:C:2017:436, herefter »OL-dommen«), med hensyn til det andet.

[26] 12. betragtning til forordning nr. 2201/2003, bl.a. dom af 2.4.2009, A (C-523/07, EU:C:2009:225, herefter »A-dommen«, præmis 35), OL-dommen, præmis 66, og HR-dommen, præmis 59. Dette element gør sig naturligvis ikke gældende i forbindelse med voksnes sædvanlige opholdssted.

[27] Bl.a. A-dommen, præmis 37 ff., dom af 22.12.2010, Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, præmis 47 ff.), og OL-dommen, præmis 42 ff.

[28] A-dommen, præmis 36.

[29] Den afdødes sidste sædvanlige opholdssted er det generelle tilknytningskriterium for fastlæggelsen af såvel kompetence som lovvalg.

[30] 23. og 24. betragtning. Jf. også mit forslag til afgørelse E.E. (C-80/19, EU:C:2020:230, punkt 45 ff.) og E.E.-dommen (Retslig kompetence og den lovgivning, der finder anvendelse på arv), præmis 38-40.

iii) Den insolvente skyldners sædvanlige opholdssted

44. Det sædvanlige opholdssted er endelig det (indirekte) kriterium for fastlæggelsen af den internationale kompetence og, i forlængelse heraf, tilknytningen med henblik på lovvalg i forordning (EU) 2015/848 om insolvensbehandling [31].

45. Denne forordnings artikel 3, stk. 1, lægger til grund, at »centret for skyldnerens hovedinteresser«, når der er tale om en fysisk person, er vedkommendes sædvanlige opholdssted. På dette område er de relevante interesser af økonomisk og finansiel karakter, og de indicier, der skal vurderes, skal gøre det muligt for tredjemand let at identificere det pågældende »center for interesser« [32].

b) Tilpasningen af denne tilgang til artikel 3, stk. 1, i forordning nr. 2201/2003

46. Da den beskrevne tilgang er fleksibel, er den velegnet til at identificere det sædvanlige opholdssted i artikel 3 i forordning nr. 2201/2003 og dermed at gøre det muligt at afgøre, hvilken medlemsstats retter der har kompetence i sager vedrørende skilsmisse, separation eller omstødelse af ægteskab.

47. I forordningen findes der ingen indikationer af, hvad det »sædvanlige opholdssted« er, eller hvordan det fastlægges for en voksen i forbindelse med ægteskabelige kriser, og der henvises heller ikke til nationale lovgivninger i denne henseende. Disse manglende oplysninger er et bevidst valg (som også gør sig gældende for de forudgående retsakter).

48. I Borrás-rapporten fremhæves dette således:

– Der var uenighed om dette punkt efter indførelsen af det (nuværende) sjette led i artikel 3, stk. 1), litra a) [33], og det blev i sidste ende besluttet ikke at medtage en bestemmelse for at præcisere det sædvanlige opholdssted med henblik på konventionen af 1998 [34].

– Der blev dog »lagt vægt på« den definition, som Domstolen har anvendt i andre sammenhænge, hvorefter det »sædvanlige opholdssted« er »det sted, hvor en person har villet oprette og stabilisere det varige midtpunkt for sine interesser« [35].

– Andre forslag blev forkastet [36], på hvilken baggrund det kan fastslås, at det forslag, der blev »lagt vægt på«, blev accepteret som et foreløbigt begreb under forhandlingerne.

49. Som følge af kontinuiteten mellem konventionen af 1998 og den gældende forordning bør det fastslås, at de nuværende kriterier for retternes internationale kompetence i sager om skilsmisse, separation eller omstødelse af ægteskab støtter sig på det samme grundlag.

[31] Europa-Parlamentets og Rådets forordning af 20.5.2015 om insolvensbehandling (EUT 2015, L 141, s. 19).

[32] 28. betragtning til forordning 2015/848 og dom af 16.7.2020, Novo Banco (C-253/19, EU:C:2020:585, præmis 21).

[33] Den tilsvarende bestemmelse i konventionen af 1998 var artikel 2, stk. 1, litra a), sjette led.

[34] Borrás-rapporten, punkt 32.

[35] Ibidem. Denne definition gør sig gældende for sager vedrørende social sikring og tjenestemænd.

[36] Ibidem.

50. Præciseringen af de interesser, der er relevante i forbindelse med fastlæggelsen af ægtefællernes sædvanlige opholdssted, og udvælgelsen af de tilknytningsmomenter, der ved en samlet vurdering fører til en fastlæggelse af dette sted i hver enkelt sag, bør som nævnt ske selvstændigt i betragtning af bestemmelsens kontekst og formålet med forordning nr. 2201/2003 [37].

51. Det må desuden ikke glemmes, at situationen i disse sager hurtigt kan ændre sig, netop på grund af den ægteskabelige krise. Det sker ofte, at det sædvanlige opholdssted ændres, eventuelt som følge af at en af ægtefællerne vender tilbage til sin oprindelsesmedlemsstat, når der er tale om ægtefæller med forskelligt statsborgerskab.

2. Den sammenhæng, hvori artikel 3 indgår, og formålet med forordning nr. 2201/2003

a) Præcisering: funktionen af det sædvanlige opholdssted i kapitel II, afdeling 1, i forordning nr. 2201/2003 og begrebets entydighed

52. Det sædvanlige opholdssted og statsborgerskabet i en medlemsstat er de vigtigste elementer i afdeling 1 (»Skilsmisse, separation og omstødelse af ægteskab«) under kapitel II (»Kompetence«) i forordning nr. 2201/2003.

53. Disse elementer har to funktioner: at fastlægge den internationale kompetence i tvister vedrørende ægteskabelige kriser i henhold til artikel 3 og at afgrænse rækkevidden af den pågældende afdeling, jf. artikel 6 og 7 [38].

54. Begrebet »sædvanligt opholdssted« er det samme i begge tilfælde, og dermed er den definition, der anlægges i forbindelse med artikel 3, stk. 1, relevant med henblik på artikel 6 og 7. Dette fremgår af ottende betragtning til forordning nr. 1347/2000, som er forgænger til den nuværende forordning, og som udvider ordningen til at omfatte tredjelandsborgere, »der har en tilstrækkelig tæt tilknytning til en medlemsstats område, *i overensstemmelse med kompetencereglerne i denne forordning*« [39].

b) En international kompetenceregel på ad hoc-basis

55. Med henblik på situationer med ægteskabelige kriser fastlægger artikel 3, stk. 1, litra a) og b), i forordning nr. 2201/2003 internationale kompetenceregler på grundlag af en eller begge ægtefællers personlige omstændigheder. Der er tale om de eneste anvendelige kompetenceregler, og de er ikke indordnet i et hierarki [40].

[37] Punkt 38 og 39 i dette forslag til afgørelse.

[38] I henhold til artikel 6 kan de kompetenceregler, der er gældende i henhold til de respektive medlemsstaters lovgivninger, ikke anvendes i sager, hvor sagsøgte har sit sædvanlige opholdssted i en af disse medlemsstater eller er statsborger heri (eller, for så vidt angår Irland, har »domicil« på den pågældende medlemsstats område). Domstolen fastslog i Sundelind Lopez-dommen, at de supplerende kompetenceregler kan anvendes over for en person, hvis sædvanlige opholdssted ikke befinder sig i en medlemsstat, eller som ikke er statsborger i nogen af medlemsstaterne, såfremt ingen medlemsstat har kompetence i medfør af forordningen.

[39] Min fremhævelse.

[40] Hadadi-dommen, præmis 48. Der findes ikke et formelt hierarki mellem kompetencereglerne på trods af flere ønsker om at indføre dette i forbindelse med omarbejdningen af forordningen (jf. f.eks. Den Europæiske Gruppe vedrørende International Privatret på mødet i Antwerpen i september 2018: https://www.gedip-egpil.eu/documents/Anvers%202018/DivorceCompletV5.7.2.19.pdf). Den nye artikel 3 indeholder de samme kompetenceregler, som alle befinder sig på samme niveau. Det forholder sig anderledes med accepten af de enkelte regler: I denne retning anføres det i Borrás-rapporten, punkt 30 og 32, at visse af de indførte kriterier blev bredt accepteret i medlemsstaterne, mens andre krævede et politisk kompromis. Sidstnævnte fremgår i dag af femte og sjette led i artikel 3, stk. 1), litra a).

56. Listen over kompetenceregler gengiver kriterierne fra artikel 3 i forordning nr. 1347/2000, mens sidstnævnte gengiver kriterierne fra artikel 2 i konventionen af 1998. For så vidt angår det sædvanlige opholdssted vedrører disse kriterier:

– det sædvanlige opholdssted, der er *fælles for begge parter*, eller det, der tidligere var fælles [41]

– det sædvanlige opholdssted for *blot én af parterne*:

  – efter aftale med den anden part, hvis der er tale om en fælles begæring, i hvilket tilfælde retterne i den medlemsstat, hvor sagsøgeren, eller sagsøgte, har sit sædvanlige opholdssted

  – hvis det er sagsøgtes sædvanlige opholdssted

  – hvis det er sagsøgerens sædvanlige opholdssted, hvis vedkommende har opholdt sig dér i mindst et år forud for indgivelsen af begæringen eller i mindst seks måneder, hvis det sædvanlige opholdssted befinder sig i den medlemsstat, hvor sagsøgeren er statsborger (eller, for så vidt angår Det Forenede Kongerige og Irland, har »domicil« dér).

57. Borrás-rapporten redegør for udvælgelsen af kompetenceregler og deres status som alternative muligheder: De tager hensyn til parternes interesse og indebærer en fleksibilitet, der harmonerer med folks mobilitet, samt viser en nærhed forstået som en reel tilknytning mellem den berørte person og en medlemsstat. Disse regler tager nærmere bestemt sigte på »at lade personerne komme i første række uden at sætte retssikkerheden over styr« [42].

58. Domstolen har overtaget disse forklaringer i forskellige domme, der er blevet afsagt vedrørende artikel 3, stk. 1, i forordning nr. 2201/2003 [43].

59. I Borrás-rapporten anføres det også, at muligheden for at anlægge sag på det sted, som kun er midtpunktet for en af ægtefællernes interesser, når den pågældende ikke er sagsøgte, og der ikke foreligger en aftale mellem ægtefællerne, indgår i teksten, da dette var en absolut ufravigelig betingelse for, at enkelte medlemsstater ville acceptere konventionen af 1998 [44].

60. Dette afspejler bekymringen i det specifikke tilfælde, hvor en ægtefælle på grund af den ægteskabelige krise flytter til en anden medlemsstat, hvilket tilfælde er nævnt ovenfor [45]. En sådan flytning indebærer ofte, at vedkommende, endda også øjeblikkeligt, vender tilbage til den medlemsstat, hvor den pågældende havde bopæl inden indgåelsen af ægteskabet, eller til den medlemsstat, hvori den pågældende er statsborger. I sådanne tilfælde bør det fastslås, at der er en tilknytning mellem den pågældende og den kompetente ret, selv om der endnu ikke er konsolideret en objektiv geografisk nærhed.

[41] I sidstnævnte tilfælde kræves det, at en af ægtefællerne stadig opholder sig i den pågældende medlemsstat. Det præciseres ikke, hvornår denne omstændighed bør fastslås. Femte og sjette led nævner tidspunktet for indgivelsen af begæringen, og det forekommer rimeligt at forudsætte det samme med hensyn til de øvrige kompetenceregler.

[42] Borrás-rapporten, punkt 27, 28 og 30. I forordning nr. 1347/2000 nævnte 12. betragtning forekomsten af en reel tilknytning mellem den berørte part og den medlemsstat, der har kompetence, uden at sondre mellem tvister vedrørende ægteskabelige kriser og tvister vedrørende forældremyndighed.

[43] Sundelind Lopez-dommen, præmis 26, og Hadadi-dommen, præmis 48, samt dom af 13.10.2016, Mikołajczyk (C-294/15, EU:C:2016:772, præmis 49 og 50).

[44] Fodnote 40 i dette forslag til afgørelse.

[45] Punkt 51 i dette forslag til afgørelse.

3. Det sædvanlige opholdssted med henblik på fastlæggelsen af den internationale kompetence

61. Det begreb, som kompetencereglerne i artikel 3, stk. 1, litra a), i forordning nr. 2201/2003 støtter sig på:

– vedrører midtpunktet for den berørte persons *livsinteresser*, som anses for den pågældendes families livsudfoldelse og den pågældendes sociale liv; placeringen af vedkommendes *erhvervs- og formuemæssige* interesser bidrager til at identificere dette midtpunkt, uden at disse faktorer dog kan mindske betydningen af de personlige interesser i sig selv, når deres geografiske placering ikke er den samme

– udgør i princippet den berørte persons *ophold* (og ikke blot tilstedeværelse) på et sted i kvalificeret forstand: enten fordi dette ophold er permanent, eller fordi det i et vist omfang er regelmæssigt eller fast, således at betingelserne for en reel integration i det sociale miljø er opfyldt.

62. Kvalificeringen af et ophold som en voksens »sædvanlige opholdssted« afhænger ikke *under alle omstændigheder* af, at et bestemt tidsrum er forløbet. Det afhænger heller ikke af, at den *objektive* geografiske nærhed mellem den pågældende og den ret, der skal påkende sagen om skilsmisse, separation eller ophævelse af ægteskab, konsolideres i løbet af dette tidsrum.

63. Når artikel 3, stk. 1, litra a), femte og sjette led, i forordning nr. 2201/2003 kræver, at der ud over det sædvanlige opholdssted er visse tidsmæssige betingelser, der skal være opfyldt, skyldes dette, at sidstnævnte ikke er afgørende for, at opholdet i sig selv kan kvalificeres som »sædvanligt« [46].

64. Kravet om et ophold af et års varighed i den medlemsstat, hvor sagsøgeren har sit sædvanlige opholdssted, eller seks måneder, når den pågældende er statsborger der (eller, i givet fald, har »domicil« der), nedtoner betydningen af »tidsfaktoren« som en indikator for opholdsstedets sædvanlige karakter.

65. Det er således legitimt at antage, at det med henblik på artikel 3 i forordning nr. 2201/2003 er muligt for en ægtefælle næsten øjeblikkeligt (eller efter et kort tidsrum) at få et sædvanligt opholdssted som følge af en flytning, der sker som følge af den ægteskabelige krise.

66. Under disse omstændigheder kan den varige, regelmæssige eller faste karakter, der normalt betegner det »sædvanlige opholdssted«, suppleres eller endda erstattes med den voksnes *hensigt* om etablere sig og integrere sig i en anden stat (eller genetablere sig og genintegrere sig i oprindelsesmedlemsstaten), hvorved der opnås et nyt sædvanligt opholdssted og gives afkald på det hidtidige [47].

[46] Tilføjelsen af disse betingelser forklares som regel som et udtryk for ønsket om at begrænse forum actoris, der er fastsat i de to sidste led i artikel 3, stk. 1, litra a). Selv om denne forklaring er sand, benægter den ikke, at disse betingelser har indvirkning på begrebet sædvanligt opholdssted.

[47] Hvis der ikke foreligger en hensigt om at forlade den pågældende medlemsstat, vil det sædvanlige opholdssted fortsat være det hidtidige.

67. Denne hensigt kan foreligge fra begyndelsen eller gradvist opstå. I begge tilfælde skal den, for at den kan tages i betragtning, være identificerbar ved hjælp af konkrete elementer eller fremgå af ydre omstændigheder [48]. I modsat fald ville anvendelsen af bestemmelsen om fastlæggelse af retternes kompetence være uforholdsmæssig vanskelig eller endda umulig.

68. For at anerkende midtpunktet for en persons livsinteresser (eller, i givet fald, den pågældendes hensigt om at etablere dette midtpunkt) på et sted med henblik på artikel 3, stk. 1, litra a), i forordning nr. 2201/2003 skal der, ligesom på andre beslægtede områder [49], tages højde for alle de faktorer, der er egnede til at vise en væsentlig tilknytning mellem personen og det pågældende sted.

69. Navnlig betingelserne for og grundene til den pågældendes ophold på området samt varigheden og regelmæssigheden af dette ophold kan, med de ovenfor anførte nuancer, have denne karakter. Her følger en ikke-udtømmende liste over nogle af disse indicier:

– Stedet er den pågældendes oprindelsesmedlemsstat.

– Der er tale om det sted, hvor familie og venner befinder sig.

– Den berørte person opholder sig regelmæssigt på dette sted og har en lejeaftale eller en ejendom eller har truffet foranstaltninger med henblik herpå.

– Stedet er den medlemsstat, hvor den pågældende er statsborger.

– Den pågældende har eller søger fast arbejde på dette sted.

– Den pågældende deler kultur med dette sted.

70. Relevansen af disse eller lignende indicier (der som nævnt ikke udgør en udtømmende liste over mulige indicier [50]) bekræftes af Domstolens praksis med hensyn til det sædvanlige opholdssted for småbørn og spædbørn. Det faktiske centrum for barnets livsinteresser udledes af barnets integration i et familiemæssigt og socialt miljø hos den forælder, som barnet er afhængigt af, på grundlag af elementer, som Domstolen har fastslået med henblik på at anerkende dette miljø [51].

C. Ét sædvanligt opholdssted

71. Det tilkommer den ret, for hvilken en begæring om skilsmisse er indbragt, at fastlægge det sædvanlige opholdssted for en voksen og, på dette grundlag, at afgøre, hvilken ret der har kompetence til at træffe afgørelse om begæringen om skilsmisse. Retten skal bestræbe sig på at identificere *ét* (dvs. *det*) sædvanligt opholdssted, enten for en ægtefælle eller for begge ægtefæller.

[48] HR-dommen, præmis 46 og den deri nævnte retspraksis.

[49] I samme retning, med hensyn til afdødes sædvanlige opholdssted, E.E.-dommen (Retslig kompetence og den lovgivning, der finder anvendelse på arv), præmis 38, og mit forslag til afgørelse i samme sag (C-80/19, EU:C:2020:230, punkt 49 ff.). Med hensyn til et barns sædvanlige opholdssted, jf. bl.a. A-dommen, præmis 39.

[50] Disse elementer kan f.eks. også omfatte registrering hos myndighederne, eller, hvis den voksne bor sammen med børn i den skolepligtige alder, indmeldelse af disse børn i en børnehave eller i en skole; jf. i denne retning generaladvokat Kokotts forslag til afgørelse A (C-523/07, EU:C:2009:39, punkt 44).

[51] A-dommen, præmis 40, og dom af 22.12.2010, Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, præmis 53-56), og af 9.10.2014, C (C-376/14 PPU, EU:C:2014:2268, præmis 52), samt HR-dommen, præmis 44-47.

72. Det er korrekt, at artikel 3, stk. 1, i forordning nr. 2201/2003 ikke afviser, at flere retter kan have kompetence, eller at den kompetente ret kan vælges (forumshopping) i forbindelse med sager, der udelukkende vedrører skilsmisse, separation eller omstødelse af ægteskab. Problemstillingen vedrørende samtidigt verserende sager er omhandlet og løst i forordningens artikel 19, stk. 1 og 3.

73. Jeg er imidlertid af den opfattelse, at dette argument ikke begrunder en endnu større spredning af de kompetente retter, hvilket generelt ville opstå som følge af muligheden for at opholde sig *sædvanligt* på flere steder på én gang med henblik på artikel 3, stk. 1, i forordning nr. 2201/2003.

74. Argumenter mod en sådan fortolkning er denne bestemmelses ordlyd og formål samt andre overvejelser af systematisk karakter.

1. Begrebernes ordlyd og betydning

75. Artikel 3, stk. 1, litra a), i forordning nr. 2201/2003 henviser til enhver tid til retterne i *den medlemsstat*, hvor en eller flere aktører har sit eller deres *sædvanlige opholdssted*, i singularis.

76. I henhold til samme forordnings artikel 66, som omhandler anvendelsen af kompetencereglerne i medlemsstater med to eller flere retssystemer, »forstås en henvisning til sædvanligt opholdssted på denne medlemsstats område som en henvisning til sædvanligt opholdssted på *en* territorial enheds område« [52].

77. Hvis det sædvanlige opholdssted sidestilledes med en persons *midtpunkt* for livsinteresser, ville det i øvrigt ikke være sammenhængende at acceptere, at flere opholdssteder kan have denne karakter.

78. Der er imidlertid intet til hinder for, at der findes flere »enkelte« [53] opholdssteder, dvs. at en person sammen med sit sædvanlige eller faste opholdssted har et eller flere sekundære opholdssteder (med henblik på ferie, arbejde eller lignende). Sidstnævnte har ingen betydning i forbindelse med artikel 3 i forordning nr. 2201/2003.

2. Bestemmelsens formål

79. En accept af flere *sædvanlige* opholdssteder ville heller ikke være i overensstemmelse det formål, som forordning nr. 2201/2003 forfølger med artikel 3, stk. 1, litra a).

80. Dette formål består som nævnt [54] i:

– dels at sikre personers frie bevægelighed inden for Unionen, også når der sker en flytning af opholdsstedet fra en medlemsstat til en anden på grund af en ægteskabelig krise

– dels at sikre retssikkerheden og nærheden mellem de berørte personer og den kompetente ret.

[52] Min fremhævelse.

[53] Jeg har taget begrebet »enkelt« opholdssted i modsætning til det »sædvanlige« opholdssted fra generaladvokat Cruz Villalóns forslag til afgørelse Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:738, punkt 71).

[54] Punkt 57 og 58 i dette forslag til afgørelse.

81. De anvendte tilknytningsmomenter sikrer en ligevægt mellem disse to målsætninger: De tilgodeser såvel de berørte parters interesser som retsplejehensyn. Denne ligevægt understøttes af den omstændighed, at de kompetenceregler, der er støttet på det sædvanlige opholdssted, ikke giver lige så mange alternativer, som der er led i artikel 3, stk. 1, litra a), i forordning nr. 2201/2003, selv om det ved første øjekast kunne se sådan ud [55].

82. En fortolkning, hvorefter der tillades flere samtidige sædvanlige opholdssteder for den samme person, kunne de facto ødelægge ligevægten mellem parterne og øge antallet af situationer, hvor forum actoris anvendes. Det ville desuden øge vanskelighederne ved på forhånd at identificere de retter, der kan træffe afgørelse vedrørende skilsmisse, separation og omstødelse af ægteskab i Den Europæiske Union [56].

83. Disse samt nedenstående overvejelser taler for, at der anlægges en indskrænkende fortolkning af begrebet sædvanligt opholdssted i artikel 3 i forordning nr. 2201/2003, uanset om en person lever i flere medlemsstater.

3. Det sædvanlige opholdssted ud fra en systematisk fortolkning (i bred forstand)

84. Når ordlyden og betydningen af samt formålet med artikel 3 i forordning nr. 2201/2003 er til hinder for, at de deri fastlagte retsvirkninger gør sig gældende for flere sædvanlige opholdssteder, gør dette udsagn sig gældende for andre sager end sager vedrørende ægteskabelige kriser på trods af det i ottende betragtning til denne forordning nævnte [57].

85. EU-lovgiver har ladet dette kriterium til at fastlægge den internationale kompetence omfatte efterfølgende retsakter, der omhandler: a) lovvalgsreglerne i forbindelse med skilsmisse og separation [58], b) den internationale kompetence i sager vedrørende underholdspligt [59] og c) den internationale kompetence i sager vedrørende formueforholdet mellem ægtefæller, som er forbundet med begæringer om opløsning, separation eller annullation [60].

86. Jo mere begrebet »sædvanligt opholdssted« i artikel 3 i forordning nr. 2201/2003 udvides, desto flere retter i medlemsstaterne vil potentielt have kompetence også på disse andre områder, hvilket forringer forudsigeligheden for de berørte personer [61].

[55] De betingelser, som det sædvanlige opholdssted er underlagt som kompetencekriterium, bestemmer, at nogle kompetente retter udelukker hinanden gensidigt, mens andre kan overlappe hinanden. Det er ikke ualmindeligt, at flere af kriterierne peger mod den samme medlemsstat.

[56] Ifølge Kommissionen (punkt 14 i Kommissionens skriftlige indlæg, som erstattede retsmødet) indebærer en accept af, at en person har to sædvanlige opholdssteder med henblik på artikel 3 i forordning nr. 2201/2003, at »supprime un aléa et augmente la sécurité juridique, en apportant à l'époux qui partage sa vie entre deux États, l'assurance qu'il peut saisir les juridictions de l'un de ces États sans risquer une décision d'incompétence, et les coûts associés à une telle procédure«. Dette argument overbeviser mig ikke. Vanskelighederne ved at fastlægge det sædvanlige opholdssted forsvinder ikke ved at acceptere, at der kan være flere: Tværtimod vil denne mangfoldighed være endnu et spørgsmål, som den ret, for hvilken sagen er indbragt, skal tage stilling til. En tilføjelse af yderligere et værneting i forordningens artikel 3 øger usikkerheden om, hvor en part kan sagsøges, også for den ægtefælle, der har mere end ét sædvanligt opholdssted.

[57] »For så vidt angår retsafgørelser vedrørende skilsmisse, separation og omstødelse af ægteskab bør denne forordning kun vedrøre opløsningen af ægteskabelige forbindelser og følgelig ikke vedrøre spørgsmål såsom skilsmissegrunde og ægteskabets formueretlige virkninger eller andre accessoriske spørgsmål.«

[58] I Rådets forordning (EU) nr. 1259/2010 af 20.12.2010 om indførelse af et forstærket samarbejde om lovvalgsreglerne i forbindelse med skilsmisse og separation (EUT 2010, L 343, s. 10).

[59] Artikel 3, litra c), i Rådets forordning (EF) nr. 4/2009 af 18.12.2008 om kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser og samarbejde vedrørende underholdspligt (EUT 2009, L 7, s. 1).

[60] Artikel 5 i Rådets forordning (EU) 2016/1103 af 24.6.2016 om indførelse af et forstærket samarbejde på området for kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser i sager vedrørende formueforholdet mellem ægtefæller (EUT 2016, L 183, s. 1).

[61] Såfremt der således indirekte accepteres flere sædvanlige opholdssteder med henblik på fastlæggelsen af kompetence, er det ikke urimeligt at antage, at dette også bør accepteres ved fortolkningen af kriteriet »sædvanligt opholdssted«, der indgår i de samme retsakter med henblik på søgsmål, som ikke er accessoriske, men derimod uafhængige.

87. Jeg vil navnlig fokusere på indvirkningen på lovvalgsreglerne i forbindelse med skilsmisse og separation.

88. Forordning nr. 1259/2010 har til formål at »sikre borgerne løsninger, der giver retssikkerhed, retlig forudsigelighed og fleksibilitet«[62]. En indfrielse af dette mål kræver, at den lov, der finder anvendelse på sagens realitet, altid kun er én lov, uanset hvilken ret i Unionen der skal træffe afgørelse i sagen vedrørende skilsmisse eller separation. Det følger heraf, at de tilknytningsmomenter, der er fastlagt i forordning nr. 1259/2010, selv om der er flere, er opstillet i rækkefølge og ikke som alternativer.

89. Det beskrevne formål støtter sig desuden, om end i et mindre omfang[63], på forum/jus-sammenhængen i artikel 8 i forordning nr. 1259/2010, da det omhandler lovvalg i mangel af aftale mellem parterne:

– som et vejledende princip gennem sammenfaldet mellem flere værneting i artikel 3, stk. 1, i forordning nr. 2201/2003 og tilknytningsmomenterne i artikel 8 i forordning nr. 1259/2010

– direkte, som en supplerende løsning: I mangel af aftale om lovvalg mellem parterne og ligeledes i mangel af kriterierne i litra a), b) og c) i artikel 8 i forordning nr. 1259/2010 finder loven i domstolslandet anvendelse i henhold til denne bestemmelses litra d).

90. En lempelig anvendelse af begrebet sædvanligt opholdssted i artikel 3 i forordning nr. 2201/2003, hvorefter den internationale kompetence på grundlag af dette kriterium kan opdeles eller flerdobles, vil bringe formålet med forordning nr. 1259/2010 i fare på to måder:

– ved at ødelægge forum/jus-sammenhængen: Hvis retten handler i egenskab af retten på det sted, hvor en ægtefælle har et af sine sædvanlige opholdssteder, men skal anvende en anden medlemsstats lovgivning, fordi ægtefællerne fælles sædvanlige opholdssted befinder sig der[64]

– ved at bevirke, at to (eller flere) retter, der er kompetente, eftersom de befinder sig på det sted, hvor en ægtefælle har sit eller sine sædvanlige opholdssteder, der befinder sig i forskellige medlemsstater, skal anvende loven »i domstolslandet« i henhold til artikel 8, litra d), i forordning nr. 1259/2010.

[62] Niende betragtning. Den pågældende forordning har også til formål at »[forebygge] en situation, hvor en af ægtefællerne begærer skilsmisse før den anden for at sikre sig, at sagen behandles efter en bestemt lov, som vedkommende mener i højere grad tilgodeser hans eller hendes interesser«. Denne bekymring gør sig ikke gældende med hensyn til artikel 3 i forordning nr. 2201/2003, som indfører alternative kriterier, men fortolkningen heraf bør imidlertid så vidt muligt undlade at bringe målsætningerne med den anden forordning i fare.

[63] I modsætning til det, der gør sig gældende på andre områder, er paralleliteten mellem den internationale kompetence og lovvalget ikke en vigtig bekymring: Denne parallelitet er ikke nødvendigvis til stede som udgangspunkt, når parterne aftaler lovvalg i overensstemmelse med forordningens artikel 5, stk. 1, litra a), b) og c). Det bør desuden anføres, at den nævnte retsakt, som er resultatet af et forstærket samarbejde, ikke finder anvendelse i alle medlemsstaterne.

[64] Denne kombination kan opstå i hovedsagen, hvis den franske ret erklærer sig kompetent i henhold til artikel 3, stk. 1, litra a), sjette led, i forordning nr. 2201/2003 efter at have fastslået, at IB også har sit sædvanlige opholdssted i Irland. I så fald, såfremt der ikke foreligger et gyldigt lovvalg mellem parterne, finder irsk ret materielt anvendelse i henhold til artikel 8, litra a), i forordning nr. 1259/2010.

a) Artikel 3, stk. 1, litra a), og Hadadi-dommen [artikel 3, stk. 1, litra b)]

91. Den indskrænkende fortolkning, som jeg har foreslået, er ikke i strid med Domstolens fortolkning i Hadadi-dommen [65], hvori Domstolen anerkendte, at retterne i flere medlemsstater kan være kompetente i henhold til artikel 3, stk. 1, litra b), i forordning nr. 2201/2003, når parterne har statsborgerskab i flere lande [66].

92. Der er væsentlige forskelle mellem den sag, der blev afgjort ved Hadadi-dommen, og den foreliggende sag. Domstolen afviste i Hadadi-dommen, at tilknytningsmomentet »statsborgerskab« var begrænset til det »dominerende statsborgerskab«, hvilken omstændighed ikke berører den foreliggende sag:

– Kravet om, at statsborgerskabet skal være »dominerende«, fremgår for det første ikke af artikel 3 i forordning nr. 2201/2003, hvilket kravet om, at opholdsstedet skal være »sædvanligt«, derimod gør.

– Det statsborgerskab, der er afgørende for fastlæggelsen af kompetencen i nævnte forordnings artikel 3, stk. 1, litra b), skal for det andet altid være et fælles statsborgerskab. Når kun en af ægtefællerne, og ikke den anden, har dobbelt statsborgerskab, er det kun det fælles statsborgerskab, der gælder med henblik på bestemmelsen: Den ægtefælle, der har ét statsborgerskab, stilles ikke ringere og drager heller ikke fordel heraf [67]. Dette kunne imidlertid være tilfældet, hvis flere sædvanlige opholdssteder tillades i henhold til de kompetenceregler, der støtter sig på den ene ægtefælles sædvanlige opholdssted [68].

– For det tredje er statsborgerskabet, således som Domstolen har fastslået, et »utvetydigt tilknytningskriterium, der er let at anvende« [69], mens en fastlæggelse af det »dominerende« statsborgerskab ville kræve, at der i hver enkelt sag tages en hel række forhold i betragtning, der ikke altid ville føre til et klart resultat [70].

93. Sidstnævnte situation er også mulig i forbindelse med anvendelsen af tilknytningsmomentet »sædvanligt opholdssted«. Jeg er imidlertid ikke af den opfattelse, at disse vanskeligheder afhjælpes (tværtimod) ved at acceptere, at det i tvivlstilfælde er bedst at tillade, at der findes mere end ét sædvanligt opholdssted.

94. En sådan fremgangsmåde sikrer ikke mindre omfattende diskussioner mellem parterne om, hvilket opholdssted, blandt flere, der er det relevante med henblik på en retssag. Den tilføjer snarere endnu et element af kompleksitet til diskussionen: hver gang en part anfører to eller flere sædvanlige opholdssteder, må det afklares, om alle opholdsstederne reelt er sædvanlige. Dette ville endelig øge risikoen for, at et »enkelt« opholdssted (og ikke det sædvanlige opholdssted i artikel 3 i forordning nr. 2201/2003) i sidste ende er afgørende for den internationale kompetence.

[65] Denne dom er blevet nævnt i de skriftlige indlæg fra FA, punkt 71 ff., den portugisiske regering, punkt 36 ff., Kommissionen, punkt 13 og 32, samt af IB i det skriftlige indlæg, som erstattede retsmødet, punkt 31.

[66] Hadadi-dommen, præmis 51 ff.

[67] Den ægtefælle, der har dobbelt statsborgerskab, råder som sagsøger ikke over et yderligere værneting af denne grund, men der er heller ikke et yderligere værneting med henblik på sagsanlæg mod den pågældende.

[68] En situation med flere sædvanlige opholdssteder kan både være til fordel for den ægtefælle, som har disse, når den pågældende er sagsøger [som følge af artikel 3, stk. 1, litra a), femte og sjette led], eller være til ulempe for vedkommende, når den pågældende sagsøges, på grundlag af samme artikel, stk. 1, litra a), tredje led.

[69] Hadadi-dommen, præmis 51.

[70] Ibidem, præmis 55.

D. Er det umuligt at fastlægge det sædvanlige opholdssted?

95. Forordning nr. 2201/2003 indeholder løsninger til de situationer, hvor det er umuligt at fastlægge et barns sædvanlige opholdssted, men derimod ikke, når det drejer sig om en voksen.

96. Denne *manglende regulering* er ikke tilfældig. I positiv retning udelukker den, at der findes personer, hvis sædvanlige opholdssted ikke kan fastlægges (selv om det kan være svært at dokumentere). I negativ retning bekræfter den efter min opfattelse, at en voksen ikke anerkendes to eller flere sædvanlige opholdssteder i forskellige medlemsstater med henblik på artikel 3 i forordning nr. 2201/2003.

97. Hvis det teoretisk anerkendtes, at det ikke forholder sig sådan, og at det faktisk er umuligt at fastlægge [71] *det* sædvanlige opholdssted som omhandlet i artikel 3 i forordning nr. 2201/2003 blandt flere, er der to mulige løsninger:

– Ifølge den første løsning, som Kommissionen er fortaler for [72], er det tilstrækkeligt, at et af de to (eller flere) midtpunkter for den berørte persons livsinteresser befinder sig i den samme medlemsstat som den ret, som begæringen om skilsmisse er indbragt for, for at den pågældende ret kan erklære sig kompetent.

– Ifølge den anden løsning er ingen af disse midtpunkter for livsinteresser i forskellige medlemsstater egnede til at fastlægge kompetencen i form af et sædvanligt opholdssted.

98. På grundlag af de ovenfor anførte argumenter mod at tillade, at en person har flere samtidige sædvanlige opholdssteder i forbindelse med artikel 3, stk. 1, litra a), i forordning nr. 2201/2003, foretrækker jeg den anden mulighed, som i mindre grad forstyrrer systemet som helhed.

99. Denne anden mulighed (som har karakter af en undtagelse) bekræfter, at tilknytningsmomentet »sædvanligt opholdssted« ikke er i stand til at afgøre spørgsmålet om international kompetence. Skulle det forholde sig sådan, ville parterne ikke nødvendigvis blive frataget deres retlige beskyttelse inden for Den Europæiske Union, såfremt et af de øvrige kriterier i artikel 3, stk. 1, i forordning nr. 2201/2003 [73] fandt anvendelse, eller såfremt kompetencereglerne i de enkelte medlemsstater blev anvendt [74], hvis supplerende anvendelse er omhandlet i artikel 7.

100. Kun subsidiært (dvs. når disse muligheder er udtømt eller udelukket) og undtagelsesvist, såfremt det er nødvendigt for at undgå manglende adgang til domstolsprøvelse, er det efter min opfattelse acceptabelt at tillægge retterne i en af de medlemsstater, hvor en ægtefælle opholder sig, kompetence, når ingen af disse opholdssteder kan identificeres som den pågældendes sædvanlige opholdssted som omhandlet i artikel 3, stk. 1, litra a), i forordning nr. 2201/2003.

[71] Sandsynligheden for, at to situationer *i samme omfang* indeholder de elementer, der typisk gør sig gældende for det sædvanlige opholdssted, er meget lille. For at overholde forordning nr. 2201/2003 skal de nationale retter bestræbe sig på at identificere ét sædvanligt opholdssted, således som jeg har anført i punkt 71 ff. i dette forslag til afgørelse.

[72] Punkt 33 og 34 i Kommissionens skriftlige indlæg samt Kommissionens forslag til afgørelse.

[73] På grundlag af de foreliggende oplysninger er jeg af den opfattelse, at IB i hovedsagen kan anlægge sag i Irland, da det er ægtefællernes sidste sædvanlige opholdssted, hvor en af dem stadig opholder sig, og da det er indstævntes sædvanlige opholdssted.

[74] I modsætning til det af Irland anførte (punkt 10 i Irlands skriftlige indlæg, som erstattede retsmødet) har ikke alle medlemsstaterne fastlagt supplerende kompetenceregler. Selv om de har det, kan det forekomme, at disse kompetenceregler ikke kan anvendes i en konkret sag på grund af begrænsningen i artikel 6 i forordning nr. 2201/2003.

V. Forslag til afgørelse

101. På baggrund af det ovenstående foreslår jeg, at Domstolen besvarer det af cour d'appel de Paris (appeldomstol i Paris, Frankrig) forelagte spørgsmål således:

»Artikel 3, stk. 1, litra a), i Rådets forordning (EF) nr. 2201/2003 af 27. november 2003 om kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser i ægteskabssager og i sager vedrørende forældreansvar og om ophævelse af forordning (EF) nr. 1347/2000 skal fortolkes således, at der med henblik på fastlæggelsen af kompetence for hver ægtefælle kun kan anerkendes ét sædvanligt opholdssted.

Når en ægtefælle tilbringer sit liv i to eller flere medlemsstater, således at det på ingen måde er muligt at identificere en af disse medlemsstater som vedkommendes sædvanlige opholdssted som omhandlet i artikel 3, stk. 1, litra a), i forordning nr. 2201/2003, skal den internationale kompetence fastlægges i henhold til denne forordnings øvrige kriterier og, eventuelt, i henhold til de supplerende kriterier, der er gældende i medlemsstaterne.

Under de samme omstændigheder er det undtagelsesvist muligt at tillægge retterne i en medlemsstat, hvor en ægtefælle ikke har sit sædvanlige opholdssted, kompetence, når anvendelsen af forordning nr. 2201/2003 og af de supplerende kompetenceregler ikke fører til, at retterne i nogen medlemsstat har kompetence.«